

Ірина САДОВА,
Олена БАРНА,
м. Дрогобич

ВПРОВАДЖЕННЯ РОЗВИВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ШКОЛІ

У статті розкрито педагогічні умови ефективного впровадження розвивального навчання у зміст підготовки майбутнього вчителя початкової школи. Визначено вплив розвивальних технологій на особистість студентів ВНЗ, формування та розвиток їх потенціалу.

Ключові слова: розвиток, розвивальні технології навчання, інноваційна діяльність, професійна підготовка майбутнього вчителя.

Sadova I., Barna O. The introduction of studies developing technologies in senior pedagogical school. In the article the pedagogical terms of effective introduction of developing studies are found out in maintenance of initial school teacher preparation. It is determined the developing technologies influence on students personality of higher education, forming and development of their potential.

Key words: development, studies developing technologies, innovative activity, professional preparation of future teacher.

Садовая И., Барна Е. Внедрение развивающих технологий обучения в высшей педагогической школе. В статье раскрыты педагогические условия эффективного внедрения развивающего обучения в содержание подготовки будущего учителя начальной школы. Определено влияние развивающих технологий на личность студентов вузов, формирование и развитие их потенциала.

Ключевые слова: развитие, развивающие технологии обучения, инновационная деятельность, профессиональная подготовка будущего учителя.

Постановка проблеми. Суспільство й освіта в Україні на рубежі двох тисячоліть ставлять якісно нові вимоги до підготовки педагогічних кадрів, їх постійного професійного зростання, позитивних особистісних самозмін. У зв'язку з цим виникає необхідність розбудови процесу навчання в закладах вищої педагогічної освіти як чинника розвитку й прогресу, зорієнтованого на особистість студента, його індивідуальність, знання і самосвідомість. Отже, стає нагальною потреба сучасних технологій формування у вищій педагогічній школі вчителів нової генерації, компетентних спеціалістів, що передбачає зміни у меті, змісті, методах і формах організації навчання, а також його контролі й результативності.

Сучасний заклад вищої педагогічної освіти – це не школа мислення і творення особистості, а лише – запам'ятовування й відтворення інформації, його технологія не реалізує свого конструктивно-творчого потенціалу, не забезпечує професійно-особистісного спрямування навчального процесу. Проведене дослідження показало, що при традиційній технології навчання викладач залишається основним джерелом інформації, персоналізація професійної підготовки майбутнього вчителя не здійснюється, студент виступає об'єктом навчально-виховного процесу. Вирішення цього питання потребує вдосконалення розвивального навчання у процесі підготовки майбутнього вчителя початкових класів.

Аналіз досліджень. Питання впровадження розвивальних технологій навчання у вищій педагогічній школі висвітлюються у багатьох фундаментальних працях. Зокре-

ма, можна відзначити внесок науковців у дослідження ефективних шляхів і методів професійного становлення вчителя (О. Абдулліна, Ю. Бабанський, С. Голобородько, І. Зязюн, В. Загвязинський, В. Кан-Калік, Н. Кічук, Н. Кузьміна, І. Підласий, С. Сисоева, В. Сластьонін); формування готовності майбутніх учителів до професійної діяльності (І. Богданова, О. Волошенко, Л. Кадченко, Л. Михайлова); впливу розвивального навчання на особистісний саморозвиток майбутнього вчителя (К. Абульханова-Славська, Л. Виготський, А. Маслоу, С. Рубінштейн).

Мета статті – розкрити роль розвивальних технологій у змісті підготовки вчителя початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Проблема розвивального навчання настільки актуальна, що немає, мабуть, жодного майбутнього вчителя, який би не задумався над нею. Що таке розвивальне навчання? Чим воно відрізняється від звичного, рідного, яке почали раптом називати «традиційним» і вкладати в це поняття негативний відтінок? Отже, традиційно процес навчання розглядається як процес взаємодії вчителя та учня, в ході якого вирішуються завдання освіти, виховання та розвитку. До основних структурних компонентів, які розкривають його суть, належать цілі навчання, зміст, діяльність викладання та навчання, характер їх взаємодії, принципи, методи, форми навчання. Розвивальне навчання не заперечує важливості освітніх завдань, а припускає їх злиття в триєдине завдання, яке забезпечує органічне злиття навчання та розвитку, при якому навчання виступає не самоціллю, а умовою розвитку студентів та школярів. Суть взаємозв'язку освітніх та розвивальних завдань, навчання та розвитку в цілому розкрита В. Давидовим, його дослідження дозволяють вирішити кардинальне питання типології навчання. Те навчання, яке обмежується в своїх цілях тільки оволодінням зовнішніми засобами культурного розвитку, можна вважати традиційним. Навчання, яке головною метою ставить забезпечення (організацію) розвитку вищих психічних функцій особистості в цілому через оволодіння зовнішніми засобами культурного розвитку з розвивальним, набуває при цьому цілеспрямованого характеру. Результатом такого навчання стає досягнутий рівень розвитку особистості, її індивідуальності [1, 478].

Відповідно до мети, змісту навчання змінюється і позиція педагога в навчальному процесі, і характер його діяльності, принципи, методи і форми навчання. У традиційному навчанні переважає пояснювально-ілюстративний характер діяльності, спрямованої на те, щоб доступно пояснити, показати виконання дії, домогтися того, щоб майбутнім вчителям все стало зрозуміло. Саме цією ситуацією і визначається першорядна важливість таких принципів навчання як доступність, наочність, міцність. На думку О. Киричук, взаємодії вчителя та учнів у традиційному навчанні характеризуються як ретельні, що засновані на односторонньому наслідуванні [4, 13].

Розвивальне навчання може існувати без постійного навчального спілкування, при якому студент, зрозумівши, чого він не знає, не вмє робити, сам починає активно діяти, включаючи в цей процес викладача як більш досвідченого партнера. Думка педагога при цьому сприймається як одна з можливих точок зору, яку треба співвіднести з власною, і думками інших. Необхідність такого спілкування випливає з природи пошукової, дослідницької діяльності, за якої пошук істини поодинокі неможливі, необхідний колективний пошук, який супроводжується постійним обміном думками.

М. Дьяченко та Л. Кандилович виділили три провідні характеристики навчального співробітництва викладача зі студентом [3]: пошук відсутніх знань чи способів дій може відбуватися тільки тоді, коли викладач не дає готових зразків та визначень; навчальне співробітництво передбачає ініціативу студента, яка вказує наставнику найближчу на-

вчальну мету їх спільних зусиль; у ситуації самостійного пошуку розв'язання студент здатний звертатися з пізнавальним запитанням: вказати, яких саме знань бракує йому для розв'язання завдання [3, 65].

Завдання розвивального навчання – навчити студентів самостійно міркувати, уміння сперечатися, відстоювати свої думки, ставити запитання, бути ініціативними в набутті нових знань. Психологи стверджують, що «інкубатором» самостійного мислення, пізнавальної ініціативи є не індивідуальна робота під керівництвом найчутливішого педагога, а робота в групі [1; 3; 7]. Умовою народження перших пізнавальних запитань є суперечка між студентами, які пропонують різні способи розв'язання спільного завдання. Тут з'являється ще одна важлива проблема: організувати спільну роботу так, щоб дискусія була змістовною, не переросла у взаємозвинувачення. Для цього співрозмовники повинні вміти: сформулювати свою точку зору; з'ясувати точку зору своїх партнерів; виявити різницю точок зору; спробувати розв'язати розходження за допомогою логічних аргументів, не переводячи логічну суперечність у площину особистих відношень [5, 45].

Початкова узгодженість дій досягається на перших порах за допомогою введення «етикету», правил ввічливої суперечки: коли висловиш своє міркування, запитай в одноклассників: «Ти згоден?», «Ти як гадаєш»; якщо всі згодні, можна діяти далі, якщо є різні міркування, запитайте один у одного: «Чому ти так гадаєш?», «А це можна довести?» [5, 46].

Звичайно, не всі здатні виробити та аргументувати особисте міркування навіть у найелементарніших завданнях. Багато з них ще не здогадуються про те, що вони щось знають, не довіряють собі і потребують підтримки. Педагог розуміє, що нормальна, рівноправна дискусія можлива тільки в атмосфері довіри й доброзичливості, тому у ризиковану ситуацію суперечки розходження він вводить студентів тільки після встановленої згоди, взаємного інтересу, прихильності один до одного.

На думку О. Пехоти, для реалізації технології розвивального навчання викладачу необхідно не лише адаптувати її до конкретної навчальної ситуації, а й забезпечити принципово інший тип взаємодії зі студентами. Можливості і характер взаємодії, тобто їх участі у розв'язанні навчального завдання, обумовлюються його змістом і умовами розв'язання. Якщо взаємодія між учасниками традиційного процесу навчання базується на жорсткому і послідовному поділі функцій управління і виконання, кожна з яких закріплюється за однією із сторін, що взаємодіють, зумовлює характер відносин між ними, сформованих за типом керівництва – підкорення. Стиль цих відносин може варіюватися від демократичного до авторитарного, але суть їх завжди буде незмінною: викладач веде студентів до передбаченої мети, а вони йдуть за ним. У системі розвивального навчання навчальне завдання вимагає пошуку способів здійснення конкретної дії. Спільний пошук передбачає не поділ функцій між ними, а виокремлення послідовних етапів розв'язання навчального завдання. Ступінь і форми участі у такій діяльності залежать від реальних можливостей студента, з розширенням яких педагог відкриває йому нові ланки спільної діяльності [5, 48].

У студентському віці, для якого характерні втрата безпосередності у соціальних відносинах, переживання, пов'язані з оцінюванням і контролем, особливо гостро відчувається потреба в самооцінці, самоствердженні та самореалізації. Становлення і розвиток їх відчутно пом'якшує перехід особистості в новий період її життя, робить його результативнішим. Система розвивального навчання розкриває широкі можливості для розвитку самооцінки студента, допомагає усвідомити себе як суб'єкта, що саморозвивається,

самостійно здобуває знання. Навчальна діяльність потребує рефлексії-оцінки того, ким він був і ким став, яких результатів досягнув, які труднощі відчуває і як їх долати [2, 25].

Основними вимогами до організації навчального процесу, спрямованого на розвиток потенціалу студентів у системі розвивального навчання, С. Сисоева визначає: «ефективне використання навчального часу для підвищення рівня знань, умінь і навичок студента; розвиток творчого мислення студентів та оволодіння ними навичками дослідницької діяльності; одержання студентом нових ідей і результатів, узагальнень (як об'єктивно нових, так і суб'єктивно нових); прояв індивідуальних досягнень у когнітивній сфері; створення власного досвіду професійної діяльності і апробація його на практиці» [6, 269].

Розвивальне навчання суттєво впливає і на розвиток емоційної сфери студентів. Якісно виконана робота викликає задоволення, що діє значно краще, ніж найвищий бал, виставлений викладачем. У процесі навчального спілкування з'являється почуття поваги до іншої людини, її позиції, думки, не пов'язане з особистими симпатіями й антипатіями. Новим змістом наповнюється для них почуття справедливості, інтенсивно формується почуття власної відповідальності за спільну справу. Отже, учіння, набуваючи форми спілкування, стимулює розвиток почуттів, які визначають моральне обличчя особистості.

Отже, розвивальне навчання як новий спосіб у науці і педагогічній практиці вищої школи, що поступово замінює пояснювально-ілюстративний спосіб, характеризується такими особливостями: зорієнтованість педагогічного впливу на випередження, стимулювання, прискорення розвитку успадкованих задатків особистості; ставлення до студента як до повноцінного суб'єкта діяльності; побудова змісту навчання за логікою теоретичного мислення (провідна роль теоретичних знань, узагальнень, змістова рефлексія); здійснення навчання як цілеспрямованої навчальної діяльності, в якій студент свідомо ставить цілі і завдання самозмінюватися і творчо їх досягати; колективна діяльність, діалог-полілог, ділове спілкування; оцінювання результатів з огляду на суб'єктивні можливості студентів [3, 108].

Виявлення особливостей реалізації розвивального навчання при підготовці студентів, а також аналіз теоретичних основ підготовки педагогів до використання розвивальних педагогічних технологій, дозволили визначити зміст фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів до зазначеної діяльності. Він конкретизується у переліку основних знань та умінь, які необхідні для ефективної педагогічної діяльності. Змістовий компонент підпорядковується меті, яка полягає у формуванні готовності педагогів використовувати розвивальні педагогічні технології, а саме: розвитку прогностичної, комунікативно-рефлексивної компетенції, та креативно-інтерактивної педагогічної майстерності.

Ми вбачаємо розв'язання даної проблеми у організації процесу фахової підготовки майбутнього вчителя початкових класів на основі предметів «Загальні основи педагогіки», «Дидактика», «Теорія виховання», «Школознавство», «Основи науково-педагогічних досліджень» та ін. Вважаємо, що даний процес, на етапі навчання в університеті, відбувається ефективніше, якщо досягається єдність теоретичної та методичної (практичної) підготовки, формуються професійно-значущі якості особистості, а також створюються організаційні психолого-педагогічні умови для його реалізації. Ми виділяємо ряд психолого-педагогічних умов: зміна пріоритетів при визначенні концепції загальнопедагогічної підготовки у сучасному університеті, її гуманізація, технологізація та персоналізація; збагачення мети, завдань, зміна структури загальнопедагогічної та фа-

Салова І., Барна О. Впровадження розвивальних технологій навчання...

хової підготовки у педагогічному університеті зорієнтованої на цивілізаційні цінності та Європейський стандарт педагогічної освіти; вдосконалення змісту курсу «Педагогіка вищої школи»; переорієнтація змісту курсів «Методика викладання», «Методика позаурочної діяльності та соціально-виховної роботи», «Педагогічні інновації в Україні і за рубежом» «Педагогічні технології у початковій школі» на вивчення сучасних вітчизняних та зарубіжних розвивальних технік та технологій; реструктуризація системи педагогічної практики; впровадження у викладацьку діяльність розвивальних технологій навчання майбутніх вчителів та організації навчально-виховного процесу.

На думку О. Пехоти, фахову підготовку педагога можна реалізувати повніше, якщо її головна мета полягає у створенні організаційно-педагогічних умов для професійно-особистісного розвитку вчителя, виражену в його здатності до постійного збагачення своєї духовної та професійної культур [5, 148]. Процес професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів буде здійснюватися з урахуванням основних стадій становлення особистості як суб'єкта діяльності (адаптація студентів до нових соціально-педагогічних умов навчання, становлення активної позиції того, кого навчають, самовизначення, через насичення змістом традиційних курсів педагогічних дисциплін.

Отже, дослідження показують, що вплив на формування та розвиток особистості розвивальної системи освіти значною мірою залежить від особистості майбутнього вчителя початкових класів, його власних позицій стосовно цієї системи навчання. Тому актуальною є проблема підготовки і перепідготовки вчителів, які здатні впроваджувати в практику початкової школи розвивальну систему навчання. Складність цієї проблеми полягає в тому, що названа дидактична система навчання передбачає педагогічну сприйнятність розвивальної системи навчання викладачем і вчителем, наявності їх умінь організувати міжособистісний діалог між учасниками навчально-виховного процесу стає реальною реалізація її на практиці. Проте попередньо потребує розв'язання більш загальної проблеми, яка пов'язана із структурою діяльності викладача в рамках системи розвивального навчання [4, 35].

Висновки. Таким чином, реалізація розвивального навчання у ВНЗ потребує зміни акцентів у педагогіці: від навчання як нормативно побудованого процесу до учіння як індивідуальної діяльності майбутнього вчителя початкових класів через колективні форми роботи та педагогічну практику, що передбачає педагогічну підтримку та корекцію. Система розвивальної освіти в педагогічному університеті має свої особливості. По-перше, вона ґрунтується на іншому періоді психічного розвитку особистості, провідною діяльністю якого є навчально-професійна. По-друге, розвивальне навчання адекватно відповідає студентському періоду життя людини, де є найбільші можливості розвитку завдяки розміщеним сензитивним періодам, які ще недостатньо використовувались у процесі навчання.

Все вище зазначене дозволяє нам зробити висновок, що запровадження кредитно-модульної системи організації навчально-виховного процесу у ВНЗ дозволяє також поліпшити підготовку студентів до здійснення розвивального навчання учнівської молоді, оскільки розвиває у них інтерес до науково-дослідницької діяльності, звичку до самостійної навчально-пізнавальної роботи, формує потребу в творчому підході до розв'язання професійних завдань. Використання розвивальних технологій навчання в умовах кредитно-модульної системи дозволяє: по-перше, кожному студенту усвідомити себе як особистість, а отже, побачити особистісну цінність своїх майбутніх вихованців; по-друге, активізує мислення студентів, формує у них позитивні мотиваційні установки

щодо здійснення розвивального навчання; виробляє звичку активно, креативно-творчо, раціонально мислити та діяти.

До перспективних напрямів дослідження доцільно віднести питання реалізації ідей розвивальної педагогіки в умовах цілісного навчально-виховного процесу в початковій школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Давыдов В. Теория развивающего обучения / В. Давыдов. – М. : ИНТОР, 1996. – 544 с.
2. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології : навч. пос. / І. Дичківська. – К. : Академ-видав, 2004. – 352 с.
3. Дьяченко М. Психологические проблемы готовности студентов к педагогической деятельности / М. Дьяченко, Л. Кандыбович. – Минск, 1996. – 175 с.
4. Киричук О. Розвивальне навчання – шлях до науково-гуманістичної системи освіти / О. Киричук // Початкова школа. – 2002. – № 5. – С. 13–16.
5. Пехота О. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій : навч. пос. / О. Пехота, А. Старєва. – К., 2003. – 240 с.
6. Сисоева С. Технологізація освітньої діяльності в умовах неперервної професійної освіти / С. Сисоева // Неперервна професійна освіта / [за ред. І. Зязюна]. – К. : АПН України, Інститут педагогіки і психології професійної освіти, 2000. – 273 с.
7. Эльконин Д. Избранные психологические труды / Д. Эльконин. – М. : Педагогика, 1989. – 560 с.
8. Maslow A. The father reaches of human nature / A. Maslow. – New York : Viking, 1971. – 320 s.
Статтю подано до редакції 05.03.2014 р.